

DOI: 10.33310/2518-7813-2020-68-1-222-226

УДК: 378.147.011.32

Тетяна ПОТАПЧУК

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ, Україна).
E-mail: tatvolod@ukr.net
ORCID 0000-0003-1680-6976*

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглядаються наукові дослідження з проблеми професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. Зазначено, що під час навчання у ЗВО у майбутніх фахівців формується система ціннісних орієнтацій, розвиваються спеціальні здібності, активізується ціннісно-орієнтаційна діяльність, пов'язана з пізнанням власних якостей та із засвоєнням нових знань, відбувається переоцінка своїх здібностей та відносин з людьми. У цей період закладаються основи і починається процес професійного становлення, від успішності якого в певній мірі залежить реалізація людини в житті.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні фахівці соціономічних спеціальностей, професійна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток проблеми професійної підготовки фахівців соціономічних спеціальностей в сучасних наукових дослідженнях, переконує, що питання формування професійної компетентності майбутніх фахівців актуальне і зумовлене вимогами часу. Нині на перший план виходить професійна складова змісту освіти. Тому даючи знання студентам, необхідно виходити з їх значення в формуванні загальної компетентності, виховання творчої особистості, яка усвідомлює свою відповідальність перед суспільством. Головною метою освіти стає нова парадигма, відповідно до якої освіта – невід'ємна частина культури. А формування професійної компетентності особистості здійснюється шляхом введення молоді в світ культурного досвіду, створеного в ході історичного розвитку людства, включаючи і його нинішній етап.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна компетентність майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, особливості професійного становлення були предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців таких, як Л. В. Буркова, С. П. Гвозд'їй, Є. В. Каширіна, О. М. Корчова, R. Haus, T. Mitchell, R. J. Mosker, R. Tannenbaum, W. H. Schidt та інші.

Більшість науковців, які досліджують проблему професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, звертаються до досвіду педагогів-практиків, вивчають рівні цього педагогічного явища, способи та форми їх підвищення, важливі під час вдосконалення педагогічної майстерності педагога – професіонала. Адже

професіоналізм як соціально значуща якість особистості виникає як результат засвоєння нею цінностей загальної, спеціальної (обмежена певною сферою знань, умінь, навичок) та професійної культури [3; 4]. Тому ми вважаємо професіоналізм домінуючим у феномені професійної компетентності.

Постановка завдання полягає у теоретичному обґрунтуванні ключових понять професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Фундаментом розвитку професійної компетентності майбутнього фахівця соціономічних спеціальностей, що надає йому глибини й усвідомлення дій, є професійні знання. Ці елементи утворюють кістяк високого рівня професіоналізму в діяльності і забезпечують стійкість системи. Визначення функцій професійної компетентності здійснено в дослідженнях І. Ісаєва. Виходячи зі специфіки діяльності викладача ЗВО, яку він розуміє як багатоманітність видів відносин та спілкування, автором виокремлено такі основні функції професійної компетентності: гносеологічну, гуманістичну, комунікативну, нормативну, навчальну та виховуючу. Усі перераховані функції відповідають специфіці соціально-педагогічної діяльності, тому можуть бути розглянуті як функціональні елементи професійної компетентності майбутнього фахівця соціономічних спеціальностей.

У майбутніх фахівців необхідно сформувати такі види здібностей: спеціальні здібності з основ педагогічного такту; загальні здібності з культурно-освітньої і професійної діяльності; організаторські здібності, що виявляються в таких

особливостях, як швидкість орієнтування в соціально-педагогічних ситуаціях, гнучкість розуму, товариськість, психолого-педагогічний такт.

Як підтвердило наше дослідження, проблема пізнання майбутнім фахівцем соціономічних спеціальностей особистості клієнта (вихованця) дуже важлива, адже саме з адекватністю та повнотою пізнання суттєво пов'язана результативність його діяльності.

Для майбутнього фахівця також необхідними є рефлексивно-перцептивні уміння, що утворюють органічний комплекс пізнання власних індивідуально-психологічних особливостей, оцінювання свого психологічного стану, а також здійснення різнобічного сприйняття та адекватного пізнання особистості вихованця. Вони засновані на системі відповідних знань (закономірностей та механізмів міжособистісного пізнання та рефлексії, вікової психології дітей, підлітків, юнаків) та певних навиків. У структуру навичку, в свою чергу, входять: соціально-перцептивні навички, рефлексивні навички, інтелектуальні.

Під час навчання у ЗВО у майбутніх фахівців формується система ціннісних орієнтацій, розвиваються спеціальні здібності, активізується ціннісно-орієнтаційна діяльність, пов'язана з пізнанням власних якостей та із засвоєнням нових знань, відбувається переоцінка своїх здібностей та відносин з людьми. У цей період закладаються основи і починається процес професійного становлення, від успішності якого в певній мірі залежить реалізація людини в житті.

Професійна діяльність є сферою реалізації творчих здібностей педагога, індивідуальності, що у свою чергу вимагає розвитку сутнісних сил його особистості. Без певного рівня розвитку професійних морально-психологічних якостей особистості неможливо досягнути якісної зміни в процесі підготовки фахівця, забезпечити творче виконання ним професійних функцій [2, 7].

На думку С. Єлканова, якості особистості представляють собою трьохкомпонентну структуру, що містить: загальнопедагогічні якості (педагогічна спрямованість і мотивація), професійно важливі якості та індивідуальні психологічні властивості (здібності, темперамент, характер, психічні процеси і стани) [5, 24].

Специфіка функцій фахівців передбачає поєднання їхніх особистісних та професійних якостей.

Чесність – необхідна якість педагога. Він має говорити правду про ситуацію клієнта (вихованця), про межі вирішення його проблем, про труднощі, які зустрічаються в роботі, про можливі помилки та способи їх корекції.

Головним для поняття «справедливість» є повага прав і гідності людини, як вона виконує

свої обов'язки. Для майбутнього фахівця справедливість означає так виконувати свої обов'язки, щоб справедливість була відносно інших і завжди зберігалось почуття власної гідності.

Зокрема, О. Максимова вважає, що майбутній фахівець має володіти такими професійно значущими якостями, як: комунікативно творчими здібностями; світоглядними, естетичними й моральними якостями особистості, що сприяють успішності соціально-педагогічної діяльності; здібностями особистості до самоуправління в соціопедагогічній і соціокультурній діяльності [6, 115].

Важливою рисою майбутніх фахівців є альтруїзм як здатність робити добро іншій людині, незалежно від її походження, віри, соціального статусу, користі, яку вона приносить суспільству.

Витримка та самовладання є важливими якостями особистості майбутніх фахівців. Адже витримка дозволяє зберігати зовнішньо спокійний вигляд, а самовладання допомагає зберігати спокій в душі. І навіть, якщо клієнт (вихованець), з яким працює педагог, виплесне власні негативні емоції, то стриманість і самовладання стануть у нагоді для продовження роботи з ним.

Для майбутнього фахівця необхідне самовладання – особливість вольової поведінки людини, а в стійких формах – вольова риса вдачі, що виявляється в умінні володіти своїми почуттями і настроями, стримувати власні прагнення, якщо вони ведуть до неправильних реакцій, не допускати імпульсних дій.

Внутрішня здатність людської волі творити добро становить сутність любові. Адже любов – це перша важлива моральна чеснота кожної людини. Без любові фахівець не зможе бути для клієнта (вихованця) другом, наставником, близькою людиною. Тому він має уміти шукати та знаходити в людях позитивні риси та якості, розуміти причини та умови виникнення недоліків та пороків. Любов поглиблює рівень довіри, відвертості, взаєморозуміння між клієнтом (вихованцем) і фахівцем соціальної сфери. А байдужість до людини призводить до неухважності, нерозуміння її внутрішнього світу і зменшує ефективність впливу на неї.

Адекватна самооцінка необхідна педагогу при здійсненні важливих для суспільства професійних функцій. Адже «самооцінка – це не лише пізнання самого себе, але й певне ставлення до себе: до своїх якостей і станів, можливостей, фізичних і духовних сил, тобто – самосвідомість» [10, с.30]. Будучи складовою Я-концепції, самооцінка відображає ступінь розвитку у людини відчуття самоповаги, відчуття власної цінності і позитивного відношення до всього того, що входить в сферу її «Я». Тому низька самооцінка

передбачає неприйняття себе, самозаперечення, негативне відношення до своєї особистості.

На думку Л. Бороздіної, самооцінка є дуже важливим, якщо не ключовим компонентом само-свідомості та забезпечує наявність не лише критичної позиції індивіда відносно того, чим він володіє, але й оцінки з точки зору певної системи цінностей [1, 23-48].

Будучи компонентом самосвідомості, адекватна самооцінка допомагає педагогу правильно організувати управління своєю поведінкою. Самоповага, впевненість у собі, вимогливість до себе, адекватність самооцінки, самокритичність, самоактуалізація відображають сутність Я-концепції.

Комунікабельність є важливою якістю майбутнього фахівця соціономічних спеціальностей, тому що від неї залежить успіх його діяльності в цілому. Адже під час спілкування він дізнається про ситуацію клієнта, його проблеми, пріоритети, очікування. І саме в спілкуванні разом з вихованцем розробляє план спільних дій з розв'язання проблеми, обговорює процес його виконання та результати.

Тому під час навчання у ЗВО потрібно сформувати в майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей культуру спілкування, що є однією з найбільш важливих форм зовнішнього прояву внутрішньої культури особистості. Моральні норми визначають зміст певних дій і вчинків, мотивів поведінки, а культура спілкування засвідчує як саме реалізуються моральні вимоги, яка манера і стиль поведінки людини як у повсякденному житті, так і в трудовій діяльності чи в товаристві друзів і колег [9].

Майбутній фахівець, будучи реалістичним, позитивним, відкритим та впевненим у можливості здійснення соціальної справедливості, здатності людини до постійного саморозвитку та самовдосконалення, вселяє оптимізм, радість, надію й віру в клієнта. Адже оптимізм – це глибока довіра до життя і до людей, доброзичливість – риси, без яких неможливо працювати у соціальній сфері.

Воля, як свідоме регулювання людиною своєї поведінки та діяльності, виявляється в умінні долати внутрішні та зовнішні труднощі при здійсненні цілеспрямованих дій і вчинків. Конкретно вона виступає в таких рисах характеру, як: цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, мужність.

На особистісному рівні воля виявляється в силі волі, енергійності, наполегливості, витримці та ін. Без розвинутої сили волі майбутній фахівець не зможе виконати свій професійний обов'язок. Адже здатність не відступати перед труднощами, перешкодами, що виникають у процесі роботи, вміння доводити справу до кінця, необхідні для виконання професійних функцій фахівцю соціономічної сфери. Його сила волі може також змусити клієнта знову повірити в себе, подолати слабкість та зневіру у власні сили, активно підключитися до діяльності і тим самим підвищити його особистісний потенціал та соціальну активність [7, 175].

Висновки і перспективи досліджень. Таким чином, майбутні фахівці соціономічних спеціальностей прагнуть до самовдосконалення через власну діяльність, спілкування з іншими людьми. Навчаючись у ЗВО, студент має намітити власну індивідуальну програму, тобто визначити основну лінію поведінки у майбутній професійній та особистій сфері. У цьому йому може допомогти самоосвіта та самовиховання. Професія – це одна з тих професій, що не терпить застою в знаннях. Це зумовлено небувалим науково-технічним та соціальним прогресом, духовним розвитком нашого суспільства, інтенсивним ростом запитів та потреб вихованців в різних галузях знань, різноманітним інтересам. Але найголовніше – те, що сучасна практика ставить таке розмаїття питань та ситуацій, розв'язати які може людина не просто освічена, а мисляча. Все це зобов'язує педагога систематично вдосконалювати свою професійну майстерність, займаючись самоосвітою та самовихованням. Подальших досліджень потребують питання особливостей формування професійної культури майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у освітньому процесі ЗВО.

Список використаних джерел

1. Бороздина Л. В. Тестовый материал для лабораторных занятий. В разделе: «Потребности, мотивы, эмоции» курса общей психологии: методическое пособие. М., 1994. С. 23-48.
2. Бочарова В. Г. Социальная педагогика в системе научного обеспечения профессии «Социальная работа». Подготовка социальных педагогов в системе высшего образования. Основные требования к развитию теории в области социальной педагогики и социальной работы : матер.международ. научно-практ. конф. Москва – Тюмень: Изд-во ТюмГУ, 2003. С. 4–11.
3. Буркова Л. В. Визначення класу соціономічних професій. Практична психологія та соціальна робота. № 7. 2010. С. 68–73.
4. Гвоздін С. П. Підготовка майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до безпеки життя і професійної діяльності як соціально-педагогічна проблема. Педагогіка безпеки. 2016. № 1. С.40-48. Режим доступу: pedbezpeka.vntu.edu.ua
5. Елканов С. Б. Основы профессионального воспитания будущего учителя. М. : Просвещение, 1989. 189 с.
6. Максимова Е. Ю. Формирование профессионально-значимых качеств у будущих социальных педагогов : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Казань, 1999. 210 с.

7. Медведева Г. П. Профессионально-этические основы социальной работы: учебник для студ. высш.учеб.заведений. М. : Издательский центр «Академия», 2007. 272 с.
8. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. [2-е вид., доп. і перероб.]. К. : Вища школа, 2004. 422 с.
9. Петрушенко В. Л. та ін. Етика та естетика : навч. посіб. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2008. 180 с.
10. Спиркин А.Г. Сознание и самосознание : общественно-политическая литература. М. : Политиздат, 1972. 303 с.

References

1. Borozdin L.V. (1994). Test material for laboratory work. In the section: "Needs, motives, emotions" of the course of general psychology: a manual. M., S. 23-48. [in Russian].
2. Bocharova V.G. (2003). Social pedagogy in the system of scientific support of the profession "Social work". Training of social educators in higher education. The main requirements for the development of theory in the field of social pedagogy and social work: Mater. scientific-practical. Conf. Moscow – Tyumen: Publishing House of Tyumen, pp. 4–11. [in Russian].
3. Burkova L.V. (2010). Definition of the class of socio-economic professions. Practical Psychology and Social Work. № 7. P. 68–73. [in Ukrainian].
4. Gvozdiy S.P. (2016). Preparation of future specialists of socio-economic specialties for the safety of life and professional activity as a social-pedagogical problem. *Security pedagogy*. № 1. S.40-48. Access mode: pedbezpeka.vntu.edu.ua [in Ukrainian].
5. Elkanov S.B. (1989). Fundamentals of professional education of the future teacher. M.: Enlightenment, 189 p. [in Russian].
6. Maksimova E. Y. (1999). Formation of professionally significant qualities in future social educators: diss. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.01. Kazan, 210 p. [in Russian].
7. Medvedev G.P. (2007). Professional-ethical foundations of social work: a textbook for students. institutions of higher education. M.: Publishing center "Academy", 272 p. [in Russian].
8. Pedagogical skills: a textbook (2004). / ІА Зязюн, ЛВ Крамущенко, ІФ Кривонос et al. ; in a row. ІА Зязюн. [2nd edition, Suppl. and recycling.]. K.: High School, 422 p. [in Ukrainian].
9. Petruschenko V.L. (2008). Ethics and Aesthetics: Educ. tool. Lviv: Issue of the National University "Lviv Polytechnic", 180 p. [in Ukrainian].
10. Spirkin A.G. (1972). Consciousness and self-awareness: social and political literature. M.: Politizdat, 303 p. [in Russian].

Татьяна Потапчук. Профессиональная компетентность будущих специалистов социономических специальностей

В статье рассматриваются научные исследования по проблеме профессиональной компетентности будущих специалистов социономических специальностей. вопросы формирования профессиональной компетентности будущих специалистов актуален и обусловлено требованиями времени. Сейчас на первый план выходит профессиональная составляющая содержания образования. Поэтому давая знания студентам, необходимо исходить из их значение в формировании общей компетентности, воспитания личности, осознающей свою ответственность перед обществом. Главной целью образования становится новая парадигма, согласно которой образование – неотъемлемая часть культуры. А формирование профессиональной компетентности личности осуществляется путем введения молодежи в мир культурного опыта, созданного в ходе исторического развития человечества, включая и его нынешний этап.

Отмечено, что во время учебы в ЗВО у будущих специалистов формируется система ценностных ориентаций, развиваются специальные способности, активизируется ценностно-ориентационная деятельность, связанная с познанием собственных качеств и с усвоением новых знаний, происходит переоценка своих способностей и отношений с людьми. В этот период закладываются основы и начинается процесс профессионального становления, от успешности которого в определенной степени зависит реализация человека в жизни.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, будущие специалисты социономических специальностей, профессиональная деятельность, социономических профилей.

Tetiana Potapchuk. Professional competence of future socio-specialists

The article deals with the scientific researches on the problem of professional competence of future specialists of socio-economic specialties. the question of formation of professional competence of future specialists is relevant and conditioned by time requirements. Nowadays the professional component of the content of education comes to the fore. Therefore, giving knowledge to students, it is necessary to proceed from their importance in the formation of general competence, education of creative personality, which is aware of its responsibility to society. The main goal of education is the new paradigm, according to which education is an integral part of culture. And the formation of professional competence of the individual is carried out by introducing young people into the world of cultural experience created during the historical development of mankind, including its current stage.

It is noted that in the course of training at the Specialists of the Future specialists a system of value orientations is formed, special abilities are developed, value-orientation activities are activated, connected with the knowledge of one's own qualities and with the acquisition of new knowledge, the re-evaluation of one's abilities and attitudes is carried out. During this period, the foundations are laid and the process of professional formation begins, on the success of which the realization of a person in life depends to some extent.

Professional activity is the sphere of realization of the teacher's creative abilities, personality, which in turn requires the development of the essential forces of his personality. Without a certain level of development of professional moral and psychological qualities of the individual it is impossible to achieve a qualitative change in the process of training a specialist, to provide creative fulfillment of their professional functions.

Most scientists who study the problem of professional competence of future specialists in socio-specialties, turn to the experience of pedagogical practitioners, study the levels of this pedagogical phenomenon, ways and forms of their enhancement, which are important in improving the pedagogical skill of the teacher – professional.

Keywords: professional competence, future specialists in socio-economic specialties, professional activity, socio-economic profile.